

Hans van den Bos | Het Haagse Bos

Is er nog natuur buiten de EHS?

Met alle aandacht voor de Ecologische Hoofdstructuur, lijkt het er wel eens op dat natuur alleen natuur is als het binnen de EHS ligt. Paul Opdam wil dat beeld graag nuanceren.

— Paul Opdam,
hoogleraar landschapsecologie
in Wageningen

Is er nog natuur buiten de EHS? Het antwoord hangt af van wat we onder natuur verstaan. Soms lijkt het erop dat het begrip natuur identiek is geworden aan planologisch bestemde en beschermde gebieden. We spreken dan over natuurgebieden van de Ecologische Hoofdstructuur. Anderzijds denken we bij natuur ook aan spontaan, dus zonder ondersteuning van de mens, optreden van soorten planten en dieren, en koppelen we die aan het begrip biodiversiteit. Planten en dieren komen overal voor, zowel binnen als buiten natuurgebieden. Tenslotte kunnen we natuur verbinden met natuurlijke processen en wat deze tot stand hebben gebracht, als tegenhanger van processen die het gevolg zijn van menselijk handelen.

In de context van het ruimtegebruik is het begrip natuur vooral geëvolueerd tot planologisch beschermde natuurgebieden. Daarbuiten zijn er beschermde soorten, die in de ogen van projectontwikkelaars en ondernemers lastig kunnen zijn bij economisch gestuurde ruimtelijke ontwikkeling. En verder is er 'landschap' en 'groen'. Natuur is verengd tot iets wat beschermd is op grond van ethische motieven. Als voorbeeld gelden de zeldzame soorten waarvoor Nederland in Europees verband bijzondere verantwoordelijkheid heeft. Natuur is wat we administratief hebben vastgelegd in het handboek

van natuurdoeltypen en in lijsten met doelsoorten. Natuur is wat de EU ons 'dwingt' te beschermen, omdat het bij ons zeldzaam is, of relatief talrijk maar overal elders zeldzaam. Terwijl we in 1990 met de EHS begonnen zijn de natuur te emanciperen als volwaardig onderdeel van de ruimte, waarin we flink wilden investeren, lijkt vijftien jaar later het accent verschoven naar een natuur die afgeschermd moet worden van de maatschappij.

Natuur van levensbelang

In deze ontwikkeling is volledig ondergesneeuwd dat natuur van levensbelang is voor de wereld. Dat besef is er als het gaat over tropisch regenwoud en oceanen. Maar we lijken vergeten dat dat ook voor Nederland opgaat, in de EHS, maar ook overal elders, in de stedelijke omgeving en in onze agrarische landschappen. Naast ethische zijn er functionele motieven. Ik geef wat voorbeelden. In de stad heeft natuur (door stedenbouwkundigen met 'groen' aangeduid, een term die op geen enkele manier verwijst naar functionaliteit) een gunstige invloed op de gezondheid van de mens. Natuur wordt in verband gebracht met een sneller herstel bij ziekte, met een verlaging van stress, en met minder kans op ADHD bij kinderen. Maar ook met schonere lucht, lagere temperaturen gedurende hete zomers, en regulatie van regenwater. Deze functies hebben dus allereerst een sociale waarde, want ze dragen bij aan het welbevinden en welzijn van mensen. Maar tegelijk kan deze waarde ook worden uitgedrukt als economische baten, want ze komen de arbeidsproductiviteit en creativiteit ten goede, en dat is zeker in een kenniseconomie van vitaal belang.

Ook buiten de stad zijn er tal van functies die door de natuur worden geleverd, naast de voor de stad al genoemde functies. Bij aanleg van natuur (soms ook bos genoemd) wordt kooldioxide vastgelegd en daardoor wordt een bijdrage geleverd aan het verzachten van het broeikaseffect, waardoor de klimaatverandering minder snel gaat, en we meer tijd krijgen voor aanpassing van Nederland aan klimaatverandering. Daardoor hoeven we dus per jaar minder te investeren in dijken, waterbeheer of natuurverbindingen.

Dooradering

Een heel ander voorbeeld gaat over de rol van natuur in duurzame landbouw. Biodiversiteit in groene en blauwe dooradering kan een belangrijke bijdrage leveren aan het voorkómen van ziekten en plagen in de landbouw. Daardoor hoeven boeren minder bestrijdingsmiddelen te gebruiken (wat goedkoper is), is ons voedsel veiliger, en de productiefunctie van de bodem duurzamer. Ook is het oppervlaktewater schoner, zodat waterschappen minder hoeven te investeren in waterzuivering. In de Hoeksche Waard wordt al met veel enthousiasme geëxperimenteerd met een door boeren en waterschap ontworpen groenblauw netwerk, dat als doel heeft het vermogen van het landschap tot plaagregulatie, via zijn biodiversiteit, te benutten. In deze netwerken worden dezelfde ecologische principes toegepast als in de EHS, maar dan voor

predatoren en parasieten die potentiële plaagsoorten eronder houden. Wanneer het netwerk aan bepaalde ruimtelijke voorwaarden voldoet, leven er meer soorten, in hogere dichtheden, en zijn deze er sneller bij als een plaagsoort lokaal tot groei komt. Op basis van wetenschappelijk onderzoek zijn ontwerprichtlijnen en beheersrichtlijnen opgesteld, waarmee de grondeigenaren en beheersorganisaties aan de slag zijn gegaan.

Andere bekende voorbeelden van functies van natuur zijn waterzuivering door moerassen met helofyten, vasthouden en tijdelijke berging van regenwater, productie van schaaldieren en vispopulaties voor commerciële en ontspanningsdoeleinden, en productie van hout. Ook is natuur voorraadkamer voor nog niet geëxploiteerde gewassen die in de toekomst vezels en voeding leveren.

Regionale identiteit

Veel van wat mensen in het beeld van landschappen waarden wordt bepaald door groene en blauwe structuren van halfnatuurlijke elementen. De regionale identiteit, de recreatieve waarde en de aantrekkelijkheid als woongebied van groene landschappen worden in belangrijke mate bepaald door dat soort patronen. Het zou best eens kunnen zijn dat gebieden als het Groene Hart van Holland en het Groene Woud in Brabant, die omgeven worden door concentraties van kennisintensieve bedrijven, bijdragen aan goede vestigingsvoorwaarden voor bedrijven. Dat is het geval indien hun medewerkers veel waarde hechten aan de nabijheid van landschappen met veel natuurlijke elementen, en de bedrijven door hun gunstige ligging succesvoller zijn in het aantrekken van hoogopgeleide kenniswerkers.

Als we vanuit functioneel oogpunt tegen natuur aankijken, ontstaat een heel ander beeld dan dat projectontwikkelaars en ondernemers en sommige politieke partijen neerzetten wanneer ze natuur een sta in de weg vinden. Ik pleit er voor dat we de functionele waarde van natuur en landschap ontdekken, benoemen en kwantificeren in termen van kosten en baten voor welvaart, welzijn en welbevinden. Maar onze kennis schiet vaak nog te kort om dit zodanig te kunnen doen dat we er in de politieke afwegingen gewicht in de schaal kunnen leggen. Voorstellen om te investeren in groene kwaliteit van de ruimte halen het vaak niet omdat we niet in staat zijn de sociaal/economische toegevoegde waarde van deze investeringen aan te tonen. Het is hard nodig in te zetten op de ontwikkeling van kennis waarmee we de toegevoegde waarde van functies van ecosystemen en landschappen kunnen kwantificeren, en verbinden met de kwaliteit, oppervlakte en ruimtelijke structuur van groene en blauwe netwerken. Natuur moet uit de sfeer van doelsoorten en natuurdoeltypen worden gehaald en weer een functionele betekenis krijgen in onze perceptie van welvaart, welzijn en welbevinden. Darmee kan natuur weer een rol spelen in onze afweging van waarden en in onze besluitvorming over investeringen in ruimtelijke kwaliteit. ♦